

Hundre år som byggmester i Hamar

Asbjørn Hagen
Per - Øivind Sandberg

MTIRMESTER OG ENTREPRENØRFORENING
Th. JOHANSEN & SØNNER AS

Hundre år som byggmester i Hamar

**Asbjørn Hagen
Per - Øivind Sandberg**

Forsidefoto: Rolf Berge og Hans Fallet i godt humør på Gardermoen.

Boken er satt med 10/11 Times.

Repro og trykk: Hagen Offset as, Brumunddal. 1998

Hundre år som byggmester i Hamar

I 1894 kom en ung mann til Lillehammer med kone og fire barn, den yngste ennå ikke fylt et år.

Familien kom fra Risør og reisen hadde tatt en uke. Turen gikk om Oslo, men reiseruten dit er ukjent, kanskje var de innom Skiptvet hvor han og kona var født. Selv om jernbanen Hamar - Tretten nettopp var åpnet, gikk de av toget på Eidsvoll og tok Skibladner til Lillehammer. Mannen het Ole Anton Johansen, født i Skiptvet i Østfold i 1873 som sønn av en gardbruker. Faren døde da Ole Anton var 12 år. 17 år gammel begynte han som tømmermann med femti øre dagen i lønn pluss fri kost. På Lillehammer arbeidet han hos byggmester Lande hvor han var med på flere store byggeprosjekter. Han avanserte og kom til Hamar i 1897 som formann hos Lande ved oppføring av advokat Heibergs villa i Stangevn i 1897. Lønnen var da steget til kr 21,- pr uke.

Som en liten kuriositet kan nevnes at dette huset på folkemunne fikk navnet «Finstadsvea». Dette hadde sin bakgrunn i at adv Heiberg hadde vært bobestyrer i den rike, ugifte, kjøpmann M. Finstads dødsbo.

Finstad hadde en rekke eiendommer, bl.a. store skogeiendommer i Østerdalen som advokaten kjøpte noen av ved booppkjøret. Mange mente at han fikk kjøpt disse relativt billig og at han derfor fikk råd til å bygge seg fin villa. Finstadsvea var altså resultatet av at Heiberg hadde «svidd» Finstads bo for det meste.

Da Johansen i 1898 avla svenneprøven, ble det begynnelsen på et velrenomert firma som fortsatt bygger hus på Hamar og Hedemarken.

Hva var det som førte til at håndverkeren forlot hjemstedet, ei bondebygd i indre Østfold, dro til Moss, derfra til Risør for så å havne på Hamar via Lillehammer? Han hadde sikkert oppdrift, ville bli til noe mer enn lønsmotaker, bli sin egen herre.

Herman Frangsgt. 9, jfr side 21

Men hvorfor Hamar i slutten av 1890-årene? Som tidligere nevnt, jernbanen Hamar - Tretten var nettopp åpnet, mulighetene sto åpne for næringsutvikling og byggevirksomhet på Hamar. Hamar var et trafikkknutepunkt, skoleby, jernbaneby og handelssenter, ikke bare for Hedemarken, men for Østerdalen og store områder på vestsiden av Mjøsa.

Landbruket på Hedemarken hadde en god økonomisk utvikling på slutten av attenhundretallet. Dette hadde stor betydning for «bondebyen» Hamar. Dette bekreftes av at Hamar sammen med Sarpsborg var den by i Norge som vokste raskest i folketall i perioden 1875-1900. En medvirkende årsak til at Hamar ble valgt kunne også være at Johansen var kjent med at Sagatunområdet i nittiårene ble lagt ut til boligområde. Her bygget han flere hus, bl. a Oskar Wiiks bolig i Herman Frangsgt. 9.

Tre generasjoner Johansen

Ole Anton Johansen fikk tillatelse til å etablere seg som byggmester i Hamar ved brev av 23. september 1898. Han hadde 29. juli 1898 mottatt håndverksbrev av skjønnsmennene «Kjøbmand Murstad, Bygmester B. Kjefferud og

Skriverhaugen, oppført i 1897. Dette var det første huset Ole Anton Johansen satte opp for egen regning. Huset ble oppført for Marcus Omdahl som den gang drev garveri i Hamar. I 1899 ble huset taksert for kr. 14.870! Senere ble huset overtatt av Andreas Nøttestad, som startet Nordviken Bruk, en av landets første ferdighusfabrikker. Sorenskriverbolig i mange år, nå privatbolig.

Bygmester Mikkelsen» Han hadde da allerede oppført en villa på Storhamar, som den gang lå i Vang, slik at håndverksbrev ikke var nødvendig.

Bygmester A. Johansen ble raskt et anerkjent og aktet firma i Hamar. Personlig tok han aktivt del i byens politiske liv, var medlem av bystyre og formannskap for Høyre, ble benyttet som skjønnsmann og takstmann og satt som styremedlem i Hamar Håndverkerforening i 15 år. I 1947 ble han innvalgt som æresmedlem i Håndverkerforeningen.

O.A. Johansen var gift to ganger. Han hadde 8 barn i sitt ekteskap med Mina Olava som døde i 1906, og 2 barn i sitt ekteskap med Julianne. Hans mange barn kom også til å sette sitt preg på byen. To av dem gikk inn i forretningen, Johan og Thoralf. Begge begynte tidlig i lære hos sin far. Johan hjalp faren med å tegne flere hus helt fra 15 årsalderen, blant andre St Olavsgt 72, Falsensgt 15, Ole Bullsgt 23 og Welhavensgt 23. Etter å ha gjennomgått teknisk aftenskoole frem-

Ole Anton Johansen

Thoralf Johansen

Odd Johansen

Tor A. Johansen

stilte han seg for svenneprøven 30. juli 1909. Da måtte nemndas faste medlem « hr. bygm. A. Johansen vige sete der i dette tilfælde var inhabil» Johan Johansens svennestykke var en fremlagt tegning av «et parti av tagværket paa I. K. Dahls hus der er under opførelse». Tegningen ble godkjent, og det ble bestemt at prøven skulle være ferdig 2. august kl. 7 formiddags. Johan Johansen fikk sitt svennestykke godkjent og brevet ble utferdiget 6. august 1909.

Johan startet deretter sitt eget firma og utførte byggeoppdrag både på Hedemarken og ellers i landet.

Thoralf var en stillfarende mann med stor omsorg for familien og de ansatte.

Han synes å ha arbeidet i sin fars firma uten å ha avlagt noen svenneprøve. Han var stadig å se ute på byggeplassene , «med Dagbladet i den ene frakkelomma og byggetegninger i den andre», som en av arbeiderne skildret ham. Feil eller dårlig arbeide ble gjerne påpekt med en lun og treffende replikk. Han var sterkt plaget med astma, noe som nok begrenset hans aktiviteter utover dagens arbeid. Hverken Johan eller Thoralf gjorde seg bemerket på andre felter enn som dyktige og solide håndverkere.

Thoralfs sønner, Odd og Tor, begynte i likhet med sin far tidlig i lære i familie-firmaet. Begge tok mesterbrev. Odd fikk sitt svennebrev som murer den 9. august 1949 etter først å ha tatt eksamen på Hamar Handelsgymnasium.

Tor fremstilte seg for svenneprøven den 9. oktober 1950, og nå måtte nemndas faste medlem Johan Johansen vike sete fordi han «ansås som inhabil». Tor hadde nemlig attest fra firmaet A. og Johan Johansen, Hamar.

Tor utførte sitt svennestykke i Hamar Park 11. oktober 1950 i tiden kl 800 til 1700. Det siteres fra protokollen: « Nevnda hadde til forskjellige tider kontrollert arbeidets utførelse og her-under forsikret seg om at svennestykket var utført av den prøveavleggende alene, samt påsett overholdelsen av de fastsatte bestemmelsene og tiden hvori prøvestykket skulde arbeides. Den prøveavleggende hadde «til forskjellige tider for nevnda gitt opvisning på stedet i verktøiføring, avlagt prøve på håndferdighet og var muntlig eksaminert om faglige spørsmål».

Prøven ble godkjent og svennebrev utstett 12. oktober 1950. Før dette hadde hadde Tor avlagt eksamen ved Oslo Elementærtekniske Skole.

Odd og Tor utfyllte hverandre på en fin måte og delte ansvaret etter sin utdannelse.

Firmanavnet og eierforholdet innen familien har endret seg en del opp gjennom årene. Frem til 1940 har Ole Anton og Johan drevet hvert sitt firma, sikkert i nært samarbeid om forskjellige oppdrag. Det synes som om Thoralf i denne perioden var ansatt hos sin far.

I 1940 skiftet imidlertid firmaet navn til A. Johansen & sønner, og ble fra 1946 omtalt som entreprenørforretning - mur og -tømmermestere.

I 1949 skiftet firmaet navn på ny, nå til A. og Johan Johansen, mur- og tømmermestere - entreprenørforretning. I fagregisteret for Hamar by samme år er både A. Johansen & sønn og Johan Johansen oppført som byggmestere .

Navneendringene og eierforholdene hadde forbindelse med at Johansen senior var i ferd med å trekke seg tilbake. Johan var allerede seksti år og hadde ingen etterkommere til å fortsette i firmaet, mens Thoralf hadde to sønner under utdanning. Reglene om autorisasjon ble etter hvert skjerpet slik at et firma for å kunne påta seg større oppdrag, måtte ha svennebrev. Da Thoralf ikke hadde tatt ut svennebrev, måtte han ha sønnene med seg i firmaet. Etter at Tor hadde avlagt sin prøve høsten 1950 ble firmaet Thoralf Johansen & sønner stiftet.

Ved skiftet etter Anton i 1952 fremgår det at Johan da var ene-eier av firmaet A&J. Johansen, men Anton hadde garantert for kassakreditten til Thoralf i dennes firma. Anton hadde fra 1949 hatt pensjon i sønnen Johan's firma, tilsvarende en halv murerlønn, som dette år ble avregnet med kr 1368,53.

Johan Johansens firma ble nedlagt etter farens død da Johan gikk over i en annen bransje i 1953.

Thoralf var seniorsjef i familiefirmaet med to sønner som medeiere i firmaet fra 1950. Da faren døde i 1969, beholdt brødrene firmanavnet. Det fortsatte som personlig firma frem til 1984 da det ble omdannet til aksjeselskap med Odd og Tor som aksjonærer. I likhet med sine forfedre la de vekt på god håndverksmessig utførelse, stabil arbeidstokk og forsiktig forretningsførsel.

Odd var i likhet med sin far sterkt plaget av astma. Da sykdommen ble for plagsom, ville han trekke seg fra driften. Etter trettifem års kompaniskap kunne ikke Tor tenke seg å fortsette alene. De besluttet derfor å selge firmaet etter at det hadde vært i familiens eie i nittien år. Det er betegnende for brødrene at før de solgte aksjemajoriteten, overdro de 10% av aksjene til to betrodde medarbeidere, Jon Midtmoen og Torfinn Mentzoni.

Odd og Tor satset i likhet med sin far hele sin arbeidskraft på entreprenørfirmaet. Tor var dog medlem av kommunestyret for Høyre i en periode og har vært styreformann i Hamar Håndverkerforening.

Økonomisk utvikling.

Perioden 1898-1920 var nærmest en sammenhengende høykonjunktur i Mjøsområdet. Den krisen som Kristiania opplevde i slutten av 1890-årene p.g.a. boligspekulasjon, ga seg lite utslag herover. Etter at den store depresjonen fra 1874 hadde svekket seg fra begynnelsen av 1890-årene, var det

gode økonomiske år på Hedemarken helt frem til konjunkturomslaget vinteren 1920-1921. O.A. Johansen etablerte seg altså i en oppgangstid.

I Hamarområdet blir ikke krisen prekær før sommeren 1922 da også landbruket ble rammet gjennom et kraftig prisfall på sine produkter. Hedemarken hadde i mellomkrigstiden den vanskeligste perioden i årene 1922-1926, mens 1930-årene faktisk innebar en oppgang, også før systemskiftet i 1935 med DNA-regjering.

1921 ble et katastrofeår da industriproduksjonen lå 30 % lavere enn i 1920. Dette året gikk hver femte fagorganisert arbeidsledig, men som sagt, krisen i Hamar kom først i 1922 da matvareprisene sank drastisk, og Hedemarkens bønder ikke klarte å innfri sine økonomiske forpliktelser. Firmaet O.A. Johansen måtte gå til lønnsnedslag på ca. 25 % høsten 1922, men da vareprisene falt ca. 40 % fikk firmaets ansatte faktisk en økt reallønn. Da fagarbeiderne i firmaet hadde hjemmeværende husmor som langt på vei arbeidet i «naturalhushold», d.v.s. lagde mat og klær til familiens eget bruk og ytet service for de andre familiemedlemmene, klarte disse familiene seg godt til tross for nedgangstider. De fleste av firmaets ansatte beholdt nemlig arbeidet da firmaet greide å ha stor nok beskjeftigelse for sine arbeidere i de vanskelige årene.

Sparebanken Hedmark, tidligere Vang Sparebank. Bygget 1917, totale byggekostnader kr. 220.000. 50 år senere i 1967, oppførte firmaet et tilbygg mot Torggaten.

Løten Sparebank bygget 1921, her ble firmaet engasjert for å oppføre en ny bankbygning 62 år senere.

I begynnelsen av 1930-årene skjedde det et kraftig omslag for firmaet, og det samme skjedde i hele byggebransjen i Norge. Gjennom den nye byggeskikken, «funkis», økte boligbyggingen kraftig og hjalp antakelig til å bringe næringslivet ut av krisen. «Funkis» eller funksjonalisme er en byggestil som legger vekt på rimelige og enkle løsninger. Utgiftene til bolig sank derfor fra midten av 1930-årene. Mange nye familier ble grunnlagt i 1930-årene fordi de aktuelle aldersklassene var særlig store. Tallet på inngåtte ekteskap var drøyt 50 % høyere i 1940 enn i 1930. «Murmestere og entreprenørfirmaer hadde en stor tid», skriver Edvard Bull i sin Norgeshistorie fra 1970-årene.

Under krigen var det nok av oppdrag for byggebransjen, men mangel på materialer vanskeliggjorde virksomheten, bl.a. var det svært liten boligbygging i Hamar i disse årene. Gjenreisningsperioden 1945-1960 bar preg av hektisk aktivitet da det var stor mangel på boliger. I årene 1945-1952 var det streng regulering av all virksomhet med byggeløyve og kvotetildeling. Det var først etter at Koreakrigen brøt ut i 1950, at regjeringen måtte gi slipp på den sterke kontrollerende holdningen i det økonomiske liv.

Perioden 1960-1975 var en god periode for norsk økonomi med full sysselsetting og kraftig vekst i nasjonalformuen. Byggaktiviteten var god, særlig i offentlig regi gjennom boligbyggelag, og husbankfinansiering av privatboliger. Firmaet Th. Johansen & sønner hadde i disse årene sikker og god beskjeftigelse

Krematoriet i Hamar. Bygget 1930 - tilbygg 1973

Da Ole Anton Johansen fylte åtti år i 1947, ble han intervjuet av Hamar Arbeiderblad. Han fortalte da at han som syttenåring hadde femti øre dagen og kosten samtidig som arbeidsdagen varte fra fem om morgenen til ni om kvelden. Rundt 1905 oppførte han flere mindre villaer langs Vangsveien for ca. kr 2500 pr. villa. Tidligere tiders priser og lønninger sier imidlertid lite om hvordan levestandarden var før. Det er forholdet mellom priser på de forskjellige varer og lønningene som er av interesse.

Tor Johansen har tatt vare på en regnskapsbok fra 1920-årene. Boken er nøyaktig ført og viser mellomværende med kunder og leverandører, regnskap for det enkelte bygg og lønn til den enkelte arbeider. Som eksempel kan det nevnes at en etter forholdene rommelig og godt utstyrt villa, kostet ca. femten tusen kroner og murerne hadde kr 2,10 pr time. Det vil med andre ord si at en murer måtte arbeide 7150 timer for å tjene det en villa kostet.

En tilsvarende villa i dag ville sannsynligvis komme på ca. kr. 1.000.000. Trekker vi fra kr 200.000 for nivåheving i form av bedre isolasjon, baderomsutstyr, mv kommer vi fram til en pris på kr 800.000. Med en timelønn på kr 130, vil det si at en murer i dag må arbeide ca 6150 timer for å tjene det en villa koster i dag. Et enkelt resonnement blir at hus er blitt billigere enn i 1921! Når vi nevner priser fra 1921, må vi være klar over at nedgangstiden i 1920-årene førte til en halvering av såvel lønninger som enkelte priser.

Regnskapsboka viser en del interessante trekk ved firmaets grunnlegger. En kan trekke den konklusjonen etter å ha gjennomgått protokollen at for O.A. Johansen var: «Intet oppdrag for lite, det viktigste var å holde på sine kunder.» Her viser innehaveren en meget nøktern holdning, ingen sløsing var tillatt. Alt skulle brukes, gjenbruket var stort. O.A. Johansen brukte ikke penger unødig til avertisement i byens aviser. Nei, kun personlig service og ordholdenhet var det han trodde på i disse kriseårene. Denne holdningen gjorde sitt til at firmaet overlevde. Regnskapsprotokollen inneholder en oversikt over de ulike kundeoppdragene som ble utført i ca. 2 år i en meget vanskelig økonomisk situasjon. Det er 74 kundekonti, de aller fleste med Hamar-adresse. I disse vanskelige årene pleiet O.A. Johansen sine oppdragsgivere godt. Det var ikke den ting han ikke gjorde, eller fikk besørget gjort. Han hadde god kontakt med «underleverandører», bl.a. var smed Nordrum i Strandstuen en god medspiller når det gjaldt å levere låser og annen finmekanikk. Firmaet hadde fast konti hos Murstad og Mads Pedersen.

De største oppdragene i disse årene (1921-23) var byggingen av «Destillasjonen», utvidelsesarbeid ved Hamar Slakteri, reisingen av Frimurerlosjen og bygging av en «Oljebod» for Hamar kommune. Ellers var det store vedlikeholdsarbeider ved Grand Hotell, Victoria Hotell, Hamar Barneasyl, Badehuset, Hamar Sparebank, Vang Sparebank og på Norrøna-fabrikken. Særlig ivrig var O.A. Johansen etter å tilfredsstille bryggerieierne i Hamar da Hamar Bryggeri utvidet stort i disse årene. Han fikk også offentlige oppdrag da han bygde ny lokomotivstall for NSB og en større garasje for Hamar kommune. Han bygde villa for stadslege Søberg, og utførte vedlikeholdsarbeid i forretningsgården til enkefru Magnussen i Strandgaten, og hos O. Sterud, gullsmed Børke og kjøpmann Wiik i samme gate. I Torggaten fikk han oppdrag for kjøpmennene Platou-Murstad og Morits Hansen. På Østre Torg bygde han opp igjen Melkeforsyningsgården etter brann. Gartner Fuglset, urmaker O. Johansen, banksjef Flakstad og grosserer Jevanord var også betalingsdyktige kunder i denne perioden, mens disponent Dæhli i Stikka fikk oppført sin villa av O.A. Johansen i løpet av disse årene. Hamar Stadion var også et prosjekt som firmaet var engasjert i.

I 1921 hadde firmaet utført arbeid i 40.566 timer til en pris av kr. 84.891,81. Timelønn for en håndverksmester lå da på kr. 2,35 pr. time, mens svennene fikk kr. 2,15 og håndlangerne hadde kr. 2,00 pr. time.

Høsten 1922 måtte firmaets ansatte akseptere et lønnsnedslag til kr. 1,75 for mesterne, kr. 1,57 for svennene og kr.1,43 for håndlangerne, d.v.s. henholdsvis lønnsnedslag på 60 øre, 58 øre og 57 øre på de ulike yrkesgruppene. Det er påfallende at de som tjente mest, fikk størst relativt nedslag i inntekten.

Fra 1898 og fram til i dag har det ikke vært mulig å finne spor av at fimaet noen gang har vært i økonomisk vanskeligheter av betydning. Skiftet etter Ole Anton Johansen i 1953 viser at til tross for at han hadde hatt ti barn, etterlot han seg et velstandsbo.

Etter O.A. Johansens første hustru død, hadde han 20. januar 1910 foretatt et summarisk skifte med sine barn. Hans aktiva ble da verdsatt til kr. 4.900,- «hvoriblandt Overskud paa Arbeid under Opførelse anslåt til kr. 1000,-». Nettoformuen på kr. 2.400,- førte til at hvert av barna i første ekteskap fikk utbetalt kr. 150,- i morsarv.

O.A. Johansen døde 12. oktober 1951, og p.g.a. en del uavklarte forhold ble skiftet overlatt skifteretten til offentlig skifte, skiftet ble endelig oppgjort 15. mars 1953 med en nettoformue på kr. 54.000,-.

Sin eiendom Parkgt. 32, i Hamar som ble taksert til kr. 65.000,- i 1951, hadde Johansen overdratt sin yngste sønn i 1947 for kr. 40.000,-, men hadde som avkastning på en pantobligasjon i gården beholdt leieinntektene av eiendommen som ga et nettoutbytte pr. år på ca. kr. 2.500,-. Av formuesoversikten fremgår det også at O.A. Johansen siden 1927 hadde en kontraktbok med sin svoger Reidar Brinck på eiendommen Sendstad i Nes. Brinck hadde i

Parkgaten 32 hvor Ole Anton Johansen hadde kontor og bolig i mange år.

1951 en gjeld til Johansen på drøyt kr. 20.000,-. Som avdrag på gjelden og renter tok Johansen ut naturalier fra gårdsdriften av Sendstad, bl.a. flesk og grønnsaker.

I boet var det også aksjer i Hamar slakteri, i Hamar og Nes Dampskipsselskap, i Hamar Stiftstidende og Hamar Teatersal og Festlokaler. Aksjeutbyttet i 1951 var imidlertid kun kr. 42,50.

Det fremgår også at Johansen senior hadde «pensjonert seg» noen år tidligere da firmaet A. & Johan Johansen betalte ham «50 % av en murers lønn årlig». I 1951 innebar dette en inntekt på kr. 1.368,53, og tilsammen hadde han i 1951 en inntekt på kr. 4.325,14.

Forretningsdriften har hele tiden vært preget av forsiktighet. Eierne ble hverken grepet av jobbetiden eller jappetiden. Under den store byggeboomen i seksti og syttiåra deltok de ikke i konkurransen om de store prestisjetunge oppdragene, men konsentrerte seg om å ta vare på gamle kunder og en stor del av omsetningen var knyttet til vedlikeholdsarbeide og oppføring av mindre bygg.

Hamar katedralskole og Aier Ungdomsskole, to av de største oppdragene i 1960-årene.

I årene 1963-64 bygget firmaet flere eneboliger på Ajer i størrelsesorden 125 til 140 m². Husene har tegelstens fasadebekledning, full kjeller og garasje. Pris fra kr. 125.000 til 140.000. Entreprenøren ble neppe rik på denne virksomheten, men kjøperne gjorde i alle fall en god handel!

Firmaet oppførte allikevel en rekke større bygg i denne perioden. Hamar Katedralskole, Ajer Ungdomsskole, Møbelsenteret på Midtstranda, Storhamar kirke samt nybygg etter brann for Platou Murstad, Sigv. Sørensen og Gullsmed Børke, for å nevne noen.

I denne perioden skjedde det også store forandringer i måten å bygge på. Fra heisespill til store kraner, fra manuell graving til gravemaskiner og dumpere, fra detaljert håndverksarbeide på byggeplassen til montering av prefabrikerte elementer. Denne rasjonaliseringen førte til at antall ansatte på noen år ble redusert fra 80 til ca 40 mann. Lønningene gir derfor kun i liten grad et bilde av virksomhetens omfang. På grunn av prisutviklingen gir heller ikke årsomsetningen et riktig bilde av størrelsen på virksomheten.

Tor Johansen hevder at den største endringen som skjedde i 60- og 70-åra, var at fylla ble borte fra byggeplassen. Tidligere var det ofte spleis på en dram på lønningdagen. Den som sa nei til det, måtte være sterk. Etter at det ble alminnelig å kjøre bil/moped til arbeidet, ble det av naturlige årsaker slutt på dette, og fyll på byggeplassen er ikke noe problem lenger.

Skattereglene i Odd og Tors tid var slik at det var vanskelig å opparbeide seg egenkapital av beskattet inntekt. Selv med etter forholdene store inntekter ble

det lite igjen når marginals-katten i et personlig selskap var nærmere sytti prosent. Da virksomheten ble overført til aksjeselskap, startet den med egenkapital på kr 100.000. Fire år senere da brødrene solgte sine aksjer, var bokført egenkapital steget til vel 4 millioner og ved inngangen til jubileumsåret utgjorde den ca 7.3 millioner.

Resultatene har som for de fleste virksomheter svingt noe fra år til år. Selskapet fikk som alle andre merke nedgangen i byggevirksomheten i begynnelsen av nittiårene. På sidene 24-25 er gjengitt en grafisk fremstilling av henholdsvis omsetning og resultat i årene 1984 til og med 1997.

Som det fremgår av grafene er det nøye sammenheng mellom sviktende omsetning og resultat av driften. Når resultatet i 1993 og 1994 ble negativt, har dette sammenheng med at konkurransen om oppdragene ble større, samtidig som man ønsket å skaffe arbeid til de ansatte.

På side 24 er gjengitt en grafisk fremstilling av igangsatte byggearbeider i Norge for samme periode som nevnt ovenfor.

Denne grafen viser at utviklingen i Th. Johansen & Sønner var svært lik utviklingen i byggebransjen på landsbasis. Fra 1986 til 1992 sank byggeaktiviteten i Norge til under halvparten. En kan trygt si at ingen bransje ble så hardt rammet av bankkrisen som byggebransjen.

Selskapet går, som det fremgår av det foranstående, inn i sitt andre hundreår med sunn og god økonomi.

Firmaet i dag

Da Odd og Tor i 1989 besluttet å trekke seg fra den daglige drift, ble aksjemajoriteten solgt til Prosjektbygg AS som den gang var eiet av Johan Ugelstad og Rolf Borge.

Firmeret er nå et heleid datterselskap av Prosjektbygg AS hvor Rolf Borge er hovedaksjonær med Jon Midtmoen, som minoritetsaksjonær,

Styret består i jubileumsåret av Rolf Borge, Jon Midtmoen og Britt Solstad Borge.

Samtidig med at Odd og Tor trakk seg ut av firmaet, skjedde det et generasjonsskifte også blant de ansatte. Mange av de som ble ansatt i begynnelsen av femtiårene, tilhørte samme aldersgruppe som innehaverne. Gjennomsnittsalderen i dag er derfor lav, og de ansatte har en helt annen bakgrunn enn

tidligere generasjoner. Ved årsskiftet 1997-98 beskjeftiget firmaet 50 personer. Omsetningen i 1997 utgjorde 50 millioner, den høyeste i firmaet historie. Som tidligere nevnt skjedde det store forandringer i måten å bygge på i den perioden tredje generasjon Johansen drev firmaet.

I 1994 tok firmaet steget inn i en ny tid nok en gang da det fikk store oppdrag for Forsvaret i forbindelse med den nye hovedflyplassen på Gardermoen. Oppdraget utviklet seg til den største murerentreprise noen gang i Norge. Arbeidet ble utført i samarbeid med firmaet Erling Moen og det ble innleid murere fra Sverige, Finland og Danmark. Noen tall kan illustrere omfanget av entreprisen:

Omsetning :	ca kr 36.000.000
Tegelstensmuring og puss:	10.000 kvadratmeter
Lekamuring og puss:	25.000 kvadratmeter

Dette arbeidet er karakterisert som industriell drift av en byggeplass. Det ble ikke benyttet hva vi forbinder med stillasjer, men 18 innleide plattformheiser som murerne sto på under arbeidet.

Torghjørnet butikksenter bygget i 1997-98. Nybygg 5200 m². Ombygging 2500 m². Leiligheter 2160 m².

Alle nødvendige materialer ble heist opp på plattformen som kunne reguleres slik at alt arbeide kunne utføres i passende arbeidsstilling. Høyden på bygget strakk seg helt opp til 22 meter. Å heise plattformen opp og ned tok sin tid, så murerne måtte helst gjøre nødvendig ærend i forbindelse med spisepauser. Dette medførte at det ikke var helt trygt å bevege seg i nærheten av plattformene om dagen med opp til 30 mann oppe på plattformen!

I 1997 ble nok en monumental bygning reist i Hamar i selskapets regi, Torghjørnet. Det er også verdt å nevne at i jubileumsåret ble det fullført en villa i Fjellhagestien 1 som det første bygg i Hamar godkjent etter den nye Plan- og bygningsloven.

Firmaet har i alle år vært opptatt av å utdanne nye håndverkere innenfor murer- og tømmerfaget. I den forbindelse kan nevnes at firmaet i perioden 1963 til 1998 har hatt 33 lærlinger, hvorav 15 fortsatt arbeider i firmaet. Statistikken viser at det ble tatt inn lærlinger også i dårlige tider hvor andre i faget var mer opptatt av å redusere arbeidsstokken.

Fjellhagestien 1. Ombygget etter brann i 1998, ca. 100 m².

Ledergruppen består i dag av seks personer.

Daglig leder **Rolf Borge** er 53 år og er utdannet ingeniør i Gøteborg. Etter variert praksis blant annet som byggeleder og prosjektleder, ble han daglig leder i Th. Johansen & Sønner A/S i 1989, godkjent som faglig leder for kategoriene A, B, C1, D og D1 siden 1988.

Hans Fallet er ansatt som muremester og prosjektleder i firmaet fra 1991. Han har «gått gradene» i murerfaget som lærling- og murersvinn før han tok mesterbrev i faget. Født i 1959 med variert praksis fra større entreprenørfirmaer, før han begynte i Th. Johansen & Sønner A/S.

Arild Håberg er født i 1957 og har svennebrev som murer. Han ble ansatt som formann 01.01.1998 etter å ha vært selvstendig næringsdrivende i 12 år.

Karl Erik Solhaug, født i 1954, har vært ansatt i firmaet siden 1982. Han har svennebrev som tømrer og har arbeidet som formann siden 1990.

Geir Torgersen, er også formann. Han har svennebrev som tømrer og ble ansatt i 1989 etter å ha arbeidet i to lokale entreprenørforetninger fra 1978.

Jon Midtmoen er kontorsjef. Han er handelsutdannet og ble i 1968 ansatt med lønninger som hovedoppgave. Med 30 års «fartstid» er han den som i dag har vært lengst ansatt i firmaet.

Samtale med en mangeårig ansatt i firmaet

Helge Engeli er ekte Storhamargutt, født den 1. august 1922. Han er en reflektert person med stor iakttagelsesevne og god hukommelse. Mange eldre har en tilbøyelighet til å male fortiden rosenrød og fremstille sin egen generasjon så mye bedre enn dagens unge. Engeli er klar over denne faren, og da vi snakket med han, var han opptatt av at det han fortalte, skulle være korrekt.

Helge Engeli

Hans far kom til Hamar under jobbetida og var blant de mange som ble hardt rammet da både Nordviken Bruk og Stålverket gikk over ende i begynnelsen av 1920-årene. Det var mye fattigdom på Storhamar på denne tiden. Mange var arbeidsløse. Hans far fikk arbeide i Drammen, så vi hadde det mye bedre enn mange andre, selv om far kunne være borte fra jul til påske, fortalte han. Skøyter, ski eller ei fotballbukse var ikke en gang en drøm under hans oppvekst. De følte seg ikke fattige selv om levevilkårene var enkle.

«Vi fikk med oss mye verdifullt hjemmenfra for vi vokste opp i et samfunnsengasjert hjem» fortalte han. Faren var kommunist, og det kunne by på problemer her på Hedemarken, hvor ikke alle arbeidsgivere ville ha folk i arbeide med en slik politisk innstilling.

Etter å ha vært innom forskjellige yrker begynte Helge Engeli som læregutt i firmaet Thoralf Johansen & sønner i 1951 og ble etter hvert en anerkjent murer. Han har således arbeidet under to generasjoner Johansen. Han kan fortelle mange anekdoter og miljøskildringer fra sin tid som ansatt i firmaet. Det han fortalte, stemmer godt med de inntrykk vi har fått av firmaet under arbeidet med denne beretningen.

Firmaet var nystartet da Engeli begynte der, men på en måte var det en forsettelse av Ole Johansens firma da Thoralf hadde arbeidet der som arbeidsformann og mange av de ansatte kom fra det tidligere firmaet. Det var ikke tvil om at det var Thoralf som var sjef selv om det var sønnene som hadde mesterbrev. Thoralf var en fremragende kalkulator og nød stor tillit både hos oppdragsgiver og ansatte. Firmaet fikk derfor mye å gjøre som underentreprenør for andre byggmestere i byen, spesielt på murerarbeide.

Det var stor byggeaktivitet rundt 1950. Mange dyktige håndverkere kom til Th. Johansen & sønner fra bygdene omkring. Dette skyldes at lønningene var noe bedre der enn hos bygdehåndverkerne. Dessuten ble det etter hvert stillt strengere krav til autorisasjon, noe flere lokale byggmestere manglet.

Det kunne ofte være en fortettet stemning i brakka da mange kunne ha noe uoppgjort fra tidligere. Brygget det opp til slagsmål, måtte en solid murerneve slå i bordet for å hindre bråk. På byggeplassene ble det drukket mye mer enn nå. Dette kunne være noe av årsaken til at det aldri var firmafest eller julebord i firmaet. Sjefene var redd for at det skulle bli slåssing. En gang ble det julebord, da de ansatte hadde fått overbevist sjefene om at dersom konene ble med ville alt gå rolig for seg. Det ble en fin fest og sjefenes koner fikk blomster fra de ansatte. «Regningen sendte vi til firmaet» sa Engeli.

I begynnelsen var kontoret hjemme hos Thoralf Johansen. Kontorsjef Egil Wictorsen satt ved stuebordet. Ved juletider hadde han en kartong med brennevinsflasker ved siden av seg som ble delt ut til enkelte av de ansatte. «Det ble det slutt på da Mentzoni kom, han hadde ikke sett noe spor etter det i regnskapene tidligere heller» sa Engeli.

Senere ble kontoret flyttet til Hegsvoldgården, Storhamargt 22, så til Åsgården i Morterudsgt. for til slutt å havne der kontorene nå er, i egen gård, Bryggerigt. 42.

Murerne hadde i 1952 kr 6,30 pr time pluss akkordtillegg. Standarden var 600

sten om dagen, men vi murte 1000 og gikk tidlig, sa Engeli. Han syntes lønnen var bra og mener at håndverkerne den gangen var mer yrkesstolte enn i dag, Firmaet trengte ikke å annonsere, deres god renomé, skaffet arbeide nok. «Dom var nøkterne å forsiktige. Det kunne vara mye mindre håndverktøy å slikt det var fristende å ta mæ seg hemmat, Midtmoen passe på alt, det var umulig å lure han» sa Engeli.

Vår samtale ble avsluttet med at Engeli ble spurt om hva han ville gjøre om han skulle leve livet om igjen. Svaret var greit: «Jeg ville bli murer, hvis jeg fikk Odd Johansen som murermester.»

I den forbindelse fortalte han at mens de holdt på å bygge tilbygget til Vangs Sparebank i 1970-årene, kom Andrew Solli i banken bort til ham og sa. « Du er heldig Helge som arbeider i et firma som Thoralf Johansen og sønner».

Bedre attest fra kunde og ansatt kan neppe et firma få !

Herman Frangsgt. 9

Utskrift av brandtakstprotokollen for Hamar

Aar 1914 den 30te december blev efter begjæring fra Kjøbmand Oscar Wiik en br.takst avholdt over hans nye hus matr.nr. 509 i kvartal nr. 67 i Hamar. Forr.adm. paa politimesterens vegne av politibetjent Berg, som dertil av amtet bemyndiget i overvær av de faste, edfæstede, tilsgate br.takstmænd, bygmester Kjeverud samt malermestrene Mikkelsen og Knutsen.

Hvor da:

Rekv. var tilstede og bad forr.fremmet til takst av huset tin indlemmelse i Norges Brandkasse.

Huset blr at betegne med br.nr. 431.

Derefter besigtedes

1) Hovedbygningen

Opført i 1 1/2 etage i reisverk, utvendig panelt og grundet 12 m. lang og 10 m. bred, fra grundmur til gesims 4,10 og derfra til mønet 5,90 m. høit, taket er mandsartak hvalmet til alle sider, tækket med bord og flat hollandsk taksten, takrender og avløpsrør av zink anbragt. Paa sydsiden er opført en væranda i høide med huset, tækket ligt med dette 1,8 x4 m stor. Paa nordsiden en væranda i 1. etage 1,3 x 3 m stor. Paa østsiden er opført en karnap foran første etage 1 m dyp og 2,5 m bred med brutte hjørner. Fra grunden er opført 2 dobbelte piper.

Huset hviler paa graastens grundmur 2,2 m høi og 1 m tyk omgivende kjølderen, der har adgang ad overbygget stentrappe – dette overbygg er 1 etage

med kjøkkenvindu i ramme – avdlet i bryggerhus, hvori panne og takke samt 4 andre rum, overalt cementerte gulve og panelte himlinger, pudsede murvegge, opplyses av 6 vinduer med varevinduer.

1 etage har adgang ad 2 enkelte og 1 dobbeltdør, avdelt i 3 værelser, kjøkken, anretning, spiskammer, entre og 2 ganger, 2 værelser betrukket, hvorav det ene med brystpande, forøvrig panelt og malt.

2 etage har adgang ad trappe fra gangen i første og er denne avdelt i 3 værelser, pikekammer, kjøkken, gang, W.C. – vandklosett og 4 faste skap, et værelse betrykket, badet har linotol paa gulvet og skaanner paa veggernes nederste del, forøvrig panelt og malt. Til loftet fører trappe og er dette avdelt i 2 rum og er her 2 faste skap.

I huset findes: 21 enkelte og dobbelte døre, 17 almindelig vinduer og 2 med hamret glas i blyindfatning, overalt invendige vinduer, 8 ovner og 2 konfurer, badeindretning, i kjøkkenet er opvaskkum i bænken og bak komfuren er paa væggen fajansefliser, vand og vask og elektrisk lys overalt.

Fra nr. 1 og til nærmeste fremmed ildstedhus br.nr. 414 er 18,2 m.

Mændene derefter enstemmig takserede

1. Hovedbygningen

Selve huset	kr. 13.140
Grundmur og kjelder	kr. 1.300
2 piper	kr. 500
8 ovner og 2 konfurer	kr. 600
Vand og vaske	kr. 250
Panne og takke	kr. 150
Badeindretning	kr. 300
Elektrisk lys	kr. 330
Vandklosett	kr. 300
2 Stakit	kr. 230
Tilsammen	kr. 17.100

er syttentusinde et hundrede kroner

Hvilken takst mændene erklærede avgiven efter bedste skjøn og overbevisning i h.t. avlagt ed ansat til den virkelige værdi uten hensyn til tomtens beskaffenhet eller beliggenhet.

Rekv. som adm. hadde intet til taksten at bemerke.

Rekv. bad taksten først træde ikraft fra og med 1ste januar 1915. Bet. kr. 16,50

Edv. Berg

B. N. Kjeverud J. Mikkelsen S. Knutsen

